

HEKA LÁSZLÓ

A Koszovói Köztársaság alkotmányjogi berendezkedése

A 2008-ban függetlenedett Koszovó a legkisebb területű jugoszláv utódállam (a lakosságot illetően azonban Montenegró jóval kevesebb polgárral rendelkezik) és egyben azon ország, amelynek függetlenné válásáról megoszlik nemcsak a politikusok, hanem az alkotmányjogászok véleménye is. Ez is közrejátszik abban, hogy Koszovó államiságát jelenleg sem ismeri el az ENSZ tagállamainak igen jelentős része.

A nemzetközi – katonai és polgári – szervenek által felügyelt korábbi szerb, jugoszláv tartomány geopolitikailag fontos tényező, a Balkán stabilizációja nagyban függ az albán kérdés megoldásától. Ez a rokonsággal nem rendelkező, egyedülálló nyelvet beszélő nemzet Albániában és Koszovón abszolút többségben van, míg Macedóniában pedig eléri a lakosság a 30–40 százalékát. Demográfusok számítása szerint 2030 táján az albán lesz a legnagyobb balkáni nép (a törököket nem számítjuk ide). A nemzeti kérdéssel szorosan összekapcsolódik a vallási hovatartozás, mivel a régióban az oszmán hatóságok a lakosságot a lojális „törökökre” (az iszlám vallásra konvertált albánok, bosnyákok, a bulgáriai pomákok) és „rajahra” (kersztény görögök, bolgárok, szerbek, macedónok, montenegróiak, horvátok) osztotta. A muszlim vallásúak ma Albániában, Koszovón és Törökországban az abszolút többséget alkotják, Bosznia-Hercegovinában és Szandzsákon (Szerbia és Montenegró határmenti területe, mely nem képez külön közigazgatási egységet, de megmaradt a történelmi elnevezése) relatív többséget, amíg Bulgáriában (másfél millióan vannak) és Macedóniában (a lakosság bő egyharmada) számottevő tényezőt jelentenek. Görögország, Szerbia, Crna Gora (Szandzsákon kívüli) területén kisebb számban élnek. Jóllehet a térség többi nemzetre jellemző, hogy a vallás megegyezik a nemzettel, az albánok ez alól kivételt képeznek, a zömében muszlim vallást követők mellett kisebb részben vannak ortodox és katolikus vallásúak is.

KOSZOVÓ TÖRTÉNETE A SZOCIALISTA JUGOSZLÁVIA MEGALKULÁSÁIG

A mai Koszovó a 12. század végéig Bizánc területét képezte, kivéve a 10. és a 11. század elejét, amikor Samuilo bolgár császárságához tartozott. A bizánci uralmat Raška (*Rascia*) nagyzsupánjának és a későbbi királyok-cárok jurisdictiója követte, majd az

1389. évi rigómezei (*Kosovo polje*) csatától kezdve a 20. század elejéig a térség a török szultán fennhatósága alatt állt. A szerb uralom idején Rascia királyai éppen erre a – nyersanyagokban gazdag, s emellett a Balkán-félsziget belsejébe vezető utaknak a kereszteződésben kialakult – térségre tették át az ország gazdasági és egyházi központját (*Pečben*, magyarul *Ipekben*), s itt emelték fel városaikat és erődjüket. Az egyházi birtokok java része is ebben a térségben volt, amiért a 13. századig Hvosno (az albánok szóhasználatában *Dukagjin*) néven említett területet *Metóhiának* (a szó görögül az egyház, templom, illetve kolostor birtokában lévő földet jelenti) nevezték el. Ami az ottani lakosság etnikai hovatartozását illeti, semmi kétség sincs afelől, hogy a Balkán-félszigetre való letelepedésüknél a szlávok Koszovóba is beköltöztek, de kérdéses, hogy az évszázadok folyamán milyen arányban maradt meg az őslakosság. Annyi bizonyos, hogy a török uralom idejében az albánok alkották a lakosság többségét, amihez hozzájárult az ún. nagy szerb kivándorlás, amely a Nándorfehérvár (Belgrád) török kézre kerülése (1690. október 9.) után következett be. A török bosszújától félve, *Csárnojevics Arzén* (*Arsenije Čarnojević*) ipeki pátriárka vezetésével, néhány püspök és sok szerzetes (*kaluđer*, ejtsd kalugyer) kíséretében több tízezer szerb – nagy részben Koszovóról – Magyarországon és Szlavóniában telepedett le.¹ Ezzel tovább csökkent a koszovói szerbek száma.

1830-ban – az orosz cár támogatásával – megszületett az autonóm Szerb Hercegség, amely azonnal igyekezett „visszaszerezni” *Ó-Szerbia* területét, mivel határain kívül maradt a muszlim délszlávok (a mai bosnyákok) lakta Novi Bazari szandzsák, vagy, ahogy a szerbek nevezik: *raskai terület* (*Raška oblast*), valamint az albán többségű Koszovó, Metochia (*Metóhia*, *Metohija*), illetve észak Macedónia, melyet egyesek máig „*szerb földnek*” tekintenek. Az 1878. évi berlini kongresszuson Szerbia és Montenegro független állami elismerést kaptak, és igyekeztek megszerezni az albán lakta részeket.² Amikor Montenegró megkapta Koszovó egy részét, ez nyomban elindította az ottani albánok nemzeti mozgalmát. 1878. június 10-én létrejött a *Prizreni liga*, melynek élén a prizreni székhelyű főbizottság állt (később a székhely Pećre költözött át). A fegyveres erővel is rendelkező liga közgyűlésén hozta a legfontosabb döntéseket. Törökellenes felkelést Ulcinj Montenegrónak való átadása váltotta ki, amelyet 1880-ban a szultán katonasággal erőszakolt ki. Ezzel megváltozott a liga szerkezete, így 1881-ben létrejött az *Akcio-bizottság*, mint ideiglenes kormány.³ A liga az albánok lakta vidékeken ellátta az igazgatási szerepkört és Koszovóban a városi bizottságok megszervezésével tette szilárdná a szervezetét. Egy ideig még Szkopjét is tartotta, ám 1881 végén a török hadsereg vérbe fojtotta a felkelést és véget vetett a Prizreni ligának. Az albánok 1883-ban és 1884-ben ismét fellázadtak, regionális jellegű felkeléseket szerveztek Koszovóban és Észak-Albániában, részt vettek a macedóniai *Ilinden*-felkelésben (1903) és az 1908. évi török forradalomban. Az 1909 és 1912 közötti időszakban a fegyveres összecsapások mellett politikai köröket szerveztek, ahol a nemzeti mozgalom számára az albán nyelv fejlődése, lapok kiadása volt a legfőbb tevékenység.

¹ HEKA LÁSZLÓ: *A délszláv államok alkotmánytörténete*. Szeged, 2002. 56. p.

² HADRI, ALI: *Kosovo i Metohija u Kraljevini Jugoslaviji*. Istorijski glasnik, Beograd, 1967. 1-2. sz.

³ HEKA LÁSZLÓ: *Szerbia állam- és jogtörténete*. Bába Kiadó. Szeged, 2005. 57. p.

Az 1912. évi Első Balkán-háborúban a szerb hadsereg elfoglalta Szkopjét, Koszovót és Metóhiát (Priština és Prizren városokat) majd Szerbiához csatolta őket, míg Montenegró meghódította Metóhia egy részét, Peć és Đakovica városokat. Az albánok 1913. évi lázadását a szerbek vérbe fojtották. Időközben az egyetlen még török kézen maradt európai területen Albánia 1912. november 28-án Vlorában (Valona) kikiáltotta függetlenségét. Ebben az országban az albán nemzetnek alig a fele tömörült, a többiek határon kívül maradtak, de az albánok ennek is örültek, mivel a nagyhatalmak eredeti terve szerint az albán területet Montenegró, Szerbia és Görögország osztotta volna fel egymás között. Mivel Bécs nem akarta, hogy a szerbek tengeri kikötőhöz jussanak, és tovább erősítsék pozíciójukat, ezért ajánlotta fel az Osztrák-Magyar Monarchia a független Albánia létrehozását, arra törekedve, hogy azt majd saját protektorátusává teszi. Németország és Olaszország is támogatták ezt a javaslatot annak érdekében, hogy Oroszországot minél távolabb tartsák az Adriai-tengertől, tekintettel arra, hogy a Balkánon az orosz cárnak döntő befolyása volt. Az elmondottakból kitűnik, hogy Albánia lényegében nem volt független, ami abból is látszik, hogy a nagyhatalmak az albán fejedelmi trónra Wied német herceget ültették, és az országot közösen irányították. Az 1913. évi Második Balkán-háború nem érintette Koszovót (és annak nyugati részét, a Metóhiát), majd az I. világháború idején (1915-ben) annak északi részét az Osztrák-Magyar Monarchia, a déli részét pedig a bolgár sereg szállta meg. A Monarchia által elfoglalt területen engedélyezték az albán iskolák működését, a bolgárok viszont katonailag occupálták a „*saját*” részüket.

Az I. világháború után Koszovó a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság (1929-től Jugoszláv Királyság) területéhez került, de az albánoknak semmilyen nemzetiségi jogot sem biztosítottak. A szerb nyelv hivatalos és oktatási nyelv lett.

A Jugoszláv Királyság felbomlása után Szerbia német megszállás alá került, Koszovó (és Metóhia) pedig három részre oszlott. Az egyik rész Szerbia területéhez (német megszállás alá), a másik rész a bolgár- (bolgár közigazgatást vezettek be), a harmadik pedig az olasz hadsereg megszállása alá került (Albániához csatolták). Az olaszok 20 ezer katonát, ötezer *karabinier*t, fináncot és határőrt, valamint ötezer fölfegyverzett albán „*kollaboránst*” foglalkoztattak.⁴ Fennhatóságuk alatt gyenge bábállamként, átmenetileg létrejött többé-kevésbé etnikai alapon Albánia, kiegészülve Koszovóval és az albánok lakta nyugat-macedóniai területekkel. Benito Mussolini bukásával 1943-ban a németek vonultak be az országba, majd egy évvel később az Enver Hoxha (ejtsd Hodzsa) vezette albán partizánok – brit támogatással – Beratban megalakították az ideiglenes kormányt, és az év végére kiűzték Albániából a megszállókat.

A II. világháború után Koszovó ismét elszakadt Albániától és a szocialista Jugoszláviához került, de a két állam igaz szoros kapcsolatot ápolott egymással. 1946-ban kikiáltották az Albán Népköztársaságot, majd ugyanaz évben elfogadták a szovjet és a jugoszláv mintára létrehozott alkotmányt. A szocialista Albánia Jugoszláviában talált szövetségesre, a két ország 1946-ban megkötötte a baráti és együttműködési megállapodást, amelyet további egyezmények követtek. Ezekben összehangolták a két állam tervgazdaságát, monetáris rendszerét, létrehozták a vámuniót, valamint közös bánya-, ipari

⁴ BEUC, IVAN: *Povijest država i prava na području SFRJ*. Universitas Studiorum Zagradiensis. MXCLXIX. Zagreb, 1989. 187. p.

és kereskedelmi vállalatokat. Jugoszlávia tanácsadókat küldött, akik segítették megszervezni Albánia közigazgatását illetve hadseregét. 1948 első felében további lépéseket terveztek az albán–jugoszláv konföderáció létrehozására, de a Sztálin és Tito közötti szakítás megszüntetett minden kapcsolatot a két ország között. A szovjet blokk országai 1948 júniusában kiközösítették Jugoszláviát, Albánia pedig, mint Sztálin hűséges szövetségese, még a párton belüli jugoszlávbarát frakciót is felszámolta, vezetőjét államellenes szervezkedés vádjával kivégezték. Az Enver Hoxa párttitkár által irányított állam néhány hónappal korábban még a Balkán Föderációba készült csatlakozni, ezúttal viszont a Szovjetunió vonalát követve 1949-ben belépett a KGST-be, 1955-ben pedig a Varsói Szerződésbe. A koszovói albánok ezzel elveszítették az anyaországuk remélt támogatását, valamint azt a lehetőséget, hogy a tervezett föderációban államalkotó nemzet legyenek.

Koszovó belső szervezete 1945-ig

Dusán István szerb király és császár a 14. század első felében meghódította Koszovót és Albániát, magát „szerbek, bolgárok, görögök és albánok” cárijának nevezte. Az albánokat nem tartotta ellenségnek, hanem szövetkezett velük, és az albán nemesekkel együtt harcolt az új területekért.⁵ A szerb cár halála után az utódai nem tudták megtartani a birtokaikat, sőt az 1389. évi rigómezei ütközetben elszenvedett vereség után a törökök már betörték a régióba, és rövid időre elfoglalták az albán földet, azonban az albánok sok felkelést robbantottak ki ellenük. A legnagyobb albán nemzeti hős és fejedelem, a Szkander-bégnek nevezett Kasztriota György (*Gjergj Kastrioti*) 1443-ban visszafoglalta Króját, és felszabadította majdnem egész Albániát.⁶ Ezt követően a Drina torkolata mellett, Alesszióban⁷ tartott gyűlésen az albán törzsfők vezérüknek ismerték el, mire Kasztriota György, mint egész Albánia ura, a keresztény fejedelmekkel, elsősorban Hunyadi Jánossal szövetségre lépett. Mivel II. Mohamed sem tudta legyőzni az albán nemzeti hőst, így 1461-ben békét kötött vele és elismerte őt Albánia urának. Azonban Kasztriota György 1464-ben megszegte a békét, mire 1467-ben Krója kivételével a török elfoglalta egész Albániát. Szkander bég 1468-ban hirtelen elhunyt, s az egész ország török uralom alá került.

Az Ottomán Birodalom két szandzsákra és tíz vilajetre osztotta az albán-lakta területeket, és sokkal rugalmasabb volt az albánokkal, mint a térség többi lakóival (éppúgy, mint a ma bosnyákoknak nevezett iszlám vallásra áttért délszlávokkal). A török hatalom megengedte, hogy a muszlim albánok bekerüljenek a szpáhik közé, aki áttért a muzulmán hitre, az adókedvezményt is kapott.⁸ Az iszlámra való konvertálás mégis gyakran

⁵ ŠUFFLAY, MILAN.: *Pseudobrocardus, rehabilitacija važnog izvora za povjest Balkana u prvoj polovici XIV vijeka*, Vjesnik Kraljevskog hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arhiva XIII, Zágráb, 1911. 150. p.

⁶ PULAHA, SELAMI: *Les Kastriote devant la conquete Ottomane des annees 1420–1430*. Studia albanica I. Tirana, 1971. 113. p.

⁷ Albánul *Les* vagy *Lyes*, ókori nevén *Lissus*, szerbül *Lješ* a kikötőváros neve. Itt temették el Szkander-béget. A városról a *Ljesi*, *Leshi* stb. családnevek maradtak máig.

⁸ A muszlim vallású albán uralkodó réteg a közigazgatásban és a hadseregben kapott előkelő helyet, a janicsárok nagy részben szintén iszlám vallásra áttért albánok voltak. Az áttérésre elsősorban a város lakossága vállalkozott, csak később tértek át az iszlámra a falusiak is. Az iszlamizáció arányát a 19. században tudjuk

erőszakkal történt, főként a katolikusok esetében. Barban (ma Montengeró, az érsekség székhelye) és környékén a török hódítást követően rövid időn belül az 5 000 katolikusból csak 2 000 maradt. Három misszionárius papot karóba húztak, számos katolikus elmenekült, vagy áttért az iszlám, illetve pravoszláv hitre.⁹ A katolikusok áttérése a pravoszláv vallásra azzal magyarázható, hogy a török hatóságok számára a római pápa el-lenségnek számított (vele együtt a katolikusok is), amíg az ortodox egyházat eltűrték és a szultán autonómiát adott a Szerb Pravoszláv Egyháznak. Akik nem bírták az üldözést, de keresztények akartak maradni, elfogadták az ipeki pátriárka iurisdíktóját, majd később szerbbé is váltak. Az albán nép közel kétharmada áttért a muzulmán vallásra, amely máig domináns a koszovói, albániai és macedóniai albánoknál.

Az 1778. évi török-velencei béke következtében az albán lakta térségből (török) tartomány lett, de az ország még sokáig leigázhatatlan maradt, például Észak-Albánia és Koszovó hegyi törzsei csak névleg voltak alávetve a török hatalomnak. Azok a térségükben valóban maguk kormányoztak, s a *vali*-val (kerületi kormányzó) egy *hulukbasi* által érintkeztek. A bölcsek (vének) tanácsa (*plyekjenia*) döntött a fontosabb kérdésekben. E törzsi testület tagjait sorsolással választották. Közéjük tartoztak a pénzbüntetések (*gyobe*) behajtói (*gyobárok*), valamint a *dorrán*-ok, akik a *valin*ak a törzs békéjéért kezkeskedtek. A legfontosabb, közös érdekű ügyekben, mint háború és béke, a törvények változtatása stb., a népgyűlés (*kuvent*) döntött. Abba minden ház egy képviselőt küldött. Az Észak-Albániai törzsek arisztokratikus községeket alkottak, melyek élén egy *bajraktár* (zászlós) állt, aki a harcban vezette a törzs által kiállított fegyvereseket. A vérrokonság alapján szerveződött testvérségek (*vllazni*), és az általuk alkotott törzsek (*fis*) sokáig megmaradtak, például a Dukagjin törzs (róla kapta az egykori *Hvosno*, illetve a szerb elnevezésű *Metohija* a *Dukagjin* nevet, valamint az albán szokásjogi gyűjtemény a Lek Dukagjin kánonja – KLD is) még a 20. század második felében is 80-100 fős házköz-ségeekben élt. E nagycsaládokban nem létezett magántulajdon, a családfő szervezte a „ház” életét, törődött a család és egyének szükségleteivel, fenntartotta a rendet, és döntött a házközségeet érintő ügyekben. A falvakban közös volt a közlegelő és az öntözés-re szánt víz, éppúgy, mint ahogy közös volt a falut az állami hivatalokkal szemben kép-

követni. Dél Albániában, amely *Janina vilajetet* foglalta magába 4 szandzsákkal – *Janina*, *Preveza*, *Argirokaszon* és *Berat* –, az 1888. évi nyelvhasználat alapján végrehajtott népszámlálás szerint 345,720 albánul beszélő fő élt. Közük 264 505 iszlám vallású és 81.215 görögkeleti keresztény volt. A második legnagyobb etnikai csoport görögül beszélt (247.810 fő), ezek közül 21,550 muszlim és 1725 zsidó hitfelekezetű személy volt. Akkoriban Közép-Albánia számított a „legtisztább” albán vidéknek. Egyik része Kovaja, Krója, Tirána, Durazzo és Pekjin városokkal Szkutari vilajethez, a többi, azaz a Matya, Elbasan, Felső és Alsó-Dibra szandzsákok Bitolia vagy Monasztir vilajethez tartozott. Közép-Albánia népessége mintegy 213,000 muszlim vallású albánból, 8000 görögkeleti és 800 katolikus albánból, valamint 18,000 nem albán nemzetiségű ortodoxból, 1700 oláhból, és 1000 cigányból állott. Délen a görögkeleti ortodoxok, míg a *toszok* laktak északi területeken a római katolikusok laktak. Felső-Albánia a Koszovó vilajethez tartozó *Lyuma* és *Jakova* szandzsákokból és a *Szkutari vilajet* legnagyobb részéből állott. A síkságban kiemelkedtek Alesszio és Szkutari városok, a hegyvidéken pedig laktak a törzsek. Ebben a térségben volt erős a szerbekkel, főleg a montenegróiakkal való keveredés. A népességet 87,000 muszlim vallású és 78,100 katolikus albán mellett 6100 ortodox szerb és 2500 cigány alkotta (becslések alapján). Koszovó vilajet többi szandzsákjaiban, amelyek Albánia határain kívül estek – Prizren, Prishtina, Skopje (*Üszkü*) és Novi-Bazárban –, 224,700 mohamedán, 5200 katolikus és 153,000 görögkeleti albán lakott, mellettük 39,000 török és közel 93 000 szláv. Az adatok a Pallas Lexikonból származnak.

⁹ RADONIĆ, JOVAN: *Rimska kurija i južnoslovenske zemlje od XVI. do XVIII. veka*, Beograd, 1950. 290. p.

viselő *kryeplak*, *miftar* tisztség. Ez utóbbinak a megválasztását meg kellett erősítenie az állami adminisztrációnak is.

A nemzeten belül évszázadokon át a családi-törzsi-nemzeti szervezet volt az egyetlen összetartó erő. A nomád pásztorkodásból, némi földművelésből és kézműiparból élő albán törzsek közösen védték meg a földjeiket, állataikat. Maguk között sajátos szokásrendet, hagyományokat és viselkedésformákat alakítottak ki.¹⁰ A patriarchális közösségre jellemző, hogy az elsősorban a szolidaritás elvén alapul, a nagycsalád tagjainak a biztonságot a szokásjogon alapuló közösségi jogok garantálták, pl. a ház tisztességének és a közös vének védelme, az adott szó, és a vendégszeretetnek az elve. Ezek megsértése (a becstelenség, csalás, alatomosság, hűtlenség) megbocsáthatatlan bűnnek számított, amelyet vérbosszú formájában toroltak meg, vagy a bűnös közösség általi erkölcsi elítélésével. A törzsi megosztottságot vallási is tetézt, ami a törzsi berendezkedéssel vegyülve hátráltatta az albánok nemzetté vallását. Skumba folyó által kiszabott határtól két nagy népcsoportba – gégek és toszkok – tömörültek.¹¹

A koszovói falvakban és hegyvidéken még a 20. század végén is használatban maradt a 15. századi szokásjogi gyűjtemény, a *Lek Dukadjini Kanunja* (KLD), amely alapján a bírósági perek az idősek (vének) törzsi tanácsa intézte, több törzs közös ügyeit pedig a törzsfők tanácsa.¹² Sokáig megmaradtak a családi *zádrugák*, illetve a *törzsek*, főként a pásztorok lakta falvakban. Annak érdekében, hogy az albán lakta pásztortelepek (*katun*) és falvak ne lázadjanak föl, a török hódítók meghagyták nekik az öngazgatási jogot, és elismerték a tulajdonjogi viszonyokat. Ezzel a Porta lehetővé tette a szokásjog használatát és továbbfejlődését, valamint a kollektív tulajdont, amely az állattenyésztő gazdaságban összekötő elem volt a törzsek keletkezésében és életében, hiszen a 14–15. századi pásztortelepek nevei később a törzsek neveiként szerepelnek majd. Északon a Dukagjin mellett a legismertebb albán törzsek voltak a félig független Kliment¹³, Hota, Gruda, Mirditë¹⁴ stb., amíg a Kuqi törzsről azt mondják, hogy az egyik

¹⁰ A gyilkosság, leányrablás, erőszaktetel, házasságtörés és hasonló jellegű bűncselekményeket csak a vérbosszú által intézték (nem csak Észak-, hanem Közép- Albániában). Ennek egyik következménye lett egyes családok és nemzetségek kihalása.

¹¹ HRABAK, BOGUMIL: *Katolički Arbanasi za vreme istočne krize 1875-1878*. Istorijski zapisi. 1-2. Titograd, 1978, 14. p.

¹² *Kanon Leke Dukadinija*. (posthumno djelo). Sakupio i kodificirao Štjefën Konstantin Đečovi. Fordítás, előszó és magyarázat: prof. dr. Halit Trnavci. Stvarnost, Zagreb, 1986.; *Kanun i Lekë Dukagjinit* (vepër postume), përmbledhë e kodifikue prej Shijefën Konstantin Gjeçovit, me parathane t'At Gjergj Fishtës e biografi t'At Pashk Bardhit, Shkodër, 1933.; P. Stefano Cost Gjecov, *Codice di Lek Dukagjini ossia diritto consuetudinario delle Montagne d' Albania*. Tradotto dal P. Paolo Dodaj a cura P. Giorgio Fishta e Giuseppe Schiro. Introduzione di Federico Patetta. Roma 1941.; *Kanun i Lekë Dukagjinit*, përmbledhur dhe kodifikuar nga Shijefën Gjeçovi, me biografi dhe parathënjë e prof. dr. Syrja Pupovci: *Enti i teksteve dhe i mjeteve mësimore i Krahinës Socialiste Autonome të Kosovës*. Prishtinë, 1972.; Lásd SCHÜTZ ISTVÁN: *Az albán szokásjog. Lekë Dukagjini zsinormércéje*. In: *Limes* 2001.; HEKA LÁSZLÓ: *Vallási és politikai konfliktusok a délszláv térségben. Kanun i Lekë Dukagjinit (Az albán szokásjog)*. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Tomus LXVII. Fasc. 10. Szeged, 2005.; IVANOVA, V. J.: *Kanun i Lekë Dukagjinit (Sprovë e karakteristikeve historike)*, Buletin i Universitetit Shtetëror të Tiranës, Seria Shkencat shoqërore, 2. sz. Tiranë, 1960.; PUPOVCI, SYRJA: *Gradanskopravni odnosi u Zakoniku Leke Dukadinija*. Zajednica naučnih ustanova Kosova i Metohije. Studije. Knjiga 5. Priština, 1968.; THALLOCHY, LAJOS: *Kanuni i Lekës*. Illyrisch-albanische forschunmgen. I. München und Leipzig, 1916.

¹³ A Kliment törzs egy része észak felé költözött, s például Szerém megyében – Nikinci és Hrtkovci – nevű két faluban telepedett le. Ami az etnikai hovatartozásukat és a nyelvüket illeti a törzs délszláv lett, a vallást ille-

felük albán, a másik (Kući) pedig montenegrói.¹⁵ A törzsekből olykor történtek kiválások, és a kiváltak akár más nemzethez is tartozhattak, aminek példa a Vasojevićek esete. Az egyik legnagyobb szerb-montenegrói törzs származásáról megoszlanak a néphagyományban megőrzött vélemények.¹⁶ Annyi bizonyos, hogy a rigómezei csatát követően Hercegovinából érkezett a nemzetség a mai települések felé. Mindegyik verzióban a későbbi törzs alapítója Vaso (innen a családnév) volt, akinek négy testvére létrehozta a Piperi¹⁷ és Ozrinići montenegrói, illetve Krasnići (Krasniqi) és Hota albán nemzetiségű törzseket.¹⁸ Tehát a Vasojevićek közeli rokonsági kapcsolatban álltak az említett két – Észak-Albániában letelepedett – törzssel is.¹⁹

Az patriarchális körülmények között élő hegyvidékeknél a társadalmi rétegződés során a vezető réteget a pasák, bégek és magasabb tisztviselők, amíg a középső osztályt a kereskedők és vagyonosabb iparosok alkották, akiket „*csarsijának*” (*čaršija*) neveztek. A városokban sok szegény lakott, akik a hegyvidéki parasztokhoz hasonlóan nehéz körülmények között töltötték a napjaikat. Náluk jobb helyzetben voltak a *csifcsiják*, azaz a más földeken dolgozók. A délszláv államban bevezetett agrárreformnak nagy volt a jelentősége, hiszen az új országban a feudális viszonyokat a kormány az 1919. február 25-i rendeletével szüntette meg, majd 1920-ban az összes nagybirtokot állami felügyelet alá helyezte. A rendelet szerint a boszniai jobbágyság (legnagyobb részben szerbek) ingyen kapták meg a földet, a volt tulajdonosok pedig kárpótlást kaptak pénzben vagy állami kötvényekben. Közel 113 ezer család kapott összesen 775.233 hektár földet, melynek tulajdonosai addig a bégek és agák voltak (összesen négyezer fő). Koszovó, Metóhia, Szandzsák és Macedónia területén 20.547 egykori jobbágy (čiftči) család kapta meg azt a földet, amelyet művelt.²⁰ Ami szintén ide kapcsolódik, az a tény, hogy 13.860 háborús veterán család (az I. világháborúban részt vett szerb harcosok) állami földet kapott, általában Vajdaság és Szlavónia (tehát az ország legtermékenyebb) területén, valamint Koszovóban és Macedóniában, amivel e területek etnikai képe is megváltozott.

tően pedig ősidőktől katolikus, ezért a 19. század második felében létrejött nemzeti mozgalmak során horvátokká váltak. Hrtkovci falu az 1990-es években lett közismert, amikor a délszláv háború során a szerb nacionalisták éppen innen üldözték el a vajdasági horvátokat.

¹⁴ A 13. században a legelőkelőbb, legharciasabb (közép-albániai) albán törzs, a mirdita (*Mirditë*) volt, amely szoros, egységes szervezettel (azt kapitányságnak nevezték) élt még a 20. században is, a közép Drínától délre eső hegyvidéken. A kapitányság alapítója Dzson Marku volt a 18. század elején. A kapitányság bajrakokból állt, minden bajrak élén bajraktár (zászlótartó) volt, ki örökség útján nyerte el méltóságát, és a harcban vezette a bajrakot. Az általános népgyűlés döntött a háború és béke kérdésében, valamint a Portával és a szomszéd népekkel való viszonyokról.

¹⁵ ŠUFFLAY, MILAN: *Srbi i Arbanasi*. Zagreb, 1925. 62. p.

¹⁶ NENADOVIĆ, LJUBOMIR.: *O Crnogorcima, pisma sa Cetinja iz 1871*. Srpska književna zadruga. Beograd, 1929. 69. p.

¹⁷ HAHN, JOHANN GEORG VON: *Albanesische Studien*. Jena 1853. pp. 185-188.

¹⁸ VEŠOVIĆ, RADOMIR: *Pleme Vasojevići*. Sarajevó, 1935. 98. p.

¹⁹ BARJAKTAROVIĆ, MIRKO: *Povodom tradicija o zajedničkom porijeklu nekih arbanaških i crnogorskih plemena*. Albanološka istraživanja 1. Priština, 1962. 226. p.

²⁰ BATAKOVIĆ, DUŠAN T. szerk; *Nova istorija srpskog naroda*, Naš dom/L' Age d' Homme, Beograd/Lausanne, 2000. 287. p.

TITO JUGOSZLÁVIAJÁTÓL A FÜGGETLENSÉGIG

1945. november 29-én az *Alkotmányozó Nemzetgyűlés* kikiáltotta a *Jugoszláv Föderatív Népköztársaságot* (*FNRJ, Federativna Narodna Republika Jugoslavija*), amely föderáció köztársaságai voltak: *Szlovénia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Montenegró és Macedónia*. A közöttük lévő határokat az etnikai elv alapján húzták meg, általában nem szakértőkből, hanem hűséges párttagokból álló különböző bizottságok. A nemzetgyűlés kimondta, hogy az „új” országban a hatalom a népé, a nemzetek saját akaratukból egyesültek, mint egyenjogú népek, továbbá megszüntette a monarchiát, a királynak betiltotta a hazatérést stb. 1946. január 31-én elfogadták a „második” *Jugoszlávia* alkotmányát. Noha az alkotmány szabályozta a választójogot, a férfiak és a nők törvény előtti egyenlőségét, a faji, nemzeti és vallási gyűlölet szításának tilalmát, mégis Jugoszláviában lényegében elkezdődött az egypárt rendszer uralma, a *proletárdiktatúra*. Elvileg a *Nemzetgyűlés (Narodna skupština)* volt a törvényhozó testület, a kormány a végrehajtó szerv, a közigazgatásban pedig a népbizottságok töltöttek be meghatározó szerepet, de a gyakorlatban mindenről a párt és főleg *Josip Broz Tito*, valamint a párt és az ország ideológusa, a szlovén *Edvard Kardelj* döntöttek. Növekedett a párt, a hadsereg, a rendőrség, és az egyre nagyobb számú adminisztrációnak a hatalma.

1953-ban valamelyest stabilizálódott az ország helyzete a Sztálinnal való szakítás, a Triest kérdésének végleges megoldása és a párton belüli leszámolások után. Ez évben az ország nemzetiségi összetétele így festett: a 16.936.573 állampolgárból a szerbek 7.065.923 (41,6%), a horvátok 3.975.550 (23,4%), szlovének 1.487.100 (8,8%), „jugoszlávok és egyéb más nemzethez nem tartozók” (általában ezek a későbbi muzulmánok, ma bosnyákok voltak) 998.698 (5,9%), macedónok 893.247 (5,3%), montenegróiak 466.093 (2,8%), albánok (a népösszeírásban siptárokként nevezik őket) 754.245 (4,5%), magyarok 502.175 (3,0%), törökök 259.535 (1,5%), szlovákok 84.990 (0,5%), cigányok 84.713 (0,5%), bolgárok 61.710 (0,4%), németek 60.536 (0,4%), románok 60.364 (0,4%), oláhok 36.728 (0,2%), olaszok 35.874 (0,2%) főt számláltak.²¹ A többi 109.092 állampolgár vagy más nemzetiségűnek vallotta magát, vagy nem nyilatkozott a nemzeti-ségét illetően.

Az 1963. évi alkotmány az ország nevét *Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaságra (Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, SFRJ)* változtatta. A legfőbb törvényhozói hatalom, a *Szövetségi Gyűlés (Savezna skupština)* a következő tanácsokból állt: a *Szövetségi* (a köztársaságok képviselőinek tanácsa), a *Gazdasági* (a gazdasági szervezetekben, szövetkezetekben és iparkamarákban dolgozók képviselői), a *Közültatási-Művelődési* (a tudományos, kulturális és oktatási intézmények képviselői), az *Egészségügyi-Népjóléti* (a kórházak, az egészségügyi és népjóléti munkaszervezetek képviselői), és a *Szervezési-politikai* (a községek és járások, s az állami szervek öngazgatási testületeinek képviselői).²² Az alkotmány felállította az *Alkotmánybírószágot*, valamint a köztársasági alelnöki funkciót, és különválasztotta a köztársaság elnöki és a kormányfői méltóságot. Előírta, hogy a köztársaság elnökét négy évre válasszák, két

²¹ Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb, 1965. V. köt. (Jugoslavija címszó alatt), 599. p.

²² SZILÁGYI IMRE – SOKCSEVITS DÉNES – SZILÁGYI KÁROLY: *Déli szomszédaink története*. Budapest, 1994. 278. p.

mandátumnál hosszabb ideig nem tölthető be e tisztség. Azonban az alkotmány egy kivételt tett, kimondva, hogy ez a rendelkezés nem vonatkozik az ország *első köztársasági elnökére, Josip Broz Titóra*.

Az 1967–1968. évi alkotmányfüggelékek létrehozták a *Népek Tanácsát (Vijeće naroda)* a *Szövetségi Gyűlésben (Savezna skupština)*.²³ Két tartomány státusát szabályozták az 1968 évi VII–XIX. alkotmányfüggelékek rögzítve, hogy Vajdaság és Koszovó Autonóm Tartományok „a Szerb Köztársaság részei” (a VII. számú alkotmányfüggelék), de a Jugoszláv föderáció államalkotó elemei lettek.²⁴ Ezzel egyidőben a korábbi „Koszovó és Metóhia” elnevezés helyébe a Koszovó név lépett.²⁵ A VIII. alkotmányfüggelék értelmében a tartományok a tíz képviselőjüket „közvetlenül” választják meg a Szövetségi Gyűlés Népek Tanácsába, tehát már nem a „köztársasági delegáció keretében”, ahogyan ez korábban történt. A tartományok törvényalkotási jogot kaptak, önállóan intézhették mindazokat az ügyeket, amelyeket Szerbia alkotmánya nem tartott fenn szövetségi hatáskörben.

Az államfő utódlásával kapcsolatosan az alelnöki tisztség bevezetése csődött mondott (*Aleksandar Ranković* belügyminisztert nacionalizmus miatt leváltották) ezért az 1971. évi alkotmányfüggelék létrehozta a paritásos elv alapján működő kollektív *Elnökséget*. Ekkorra már nyilvánvalóvá vált, hogy az országot összekötő elemei csupán Tito személye, a Kommunista Párt és a karhatalmi szervek (a hadsereg, a rendőrség, és a titkos rendőrség) tartják össze. Az államhatalmi szervek közül a kormány szerepét betöltő *Szövetségi Végrehajtó Tanácsot (Savezno izvršno vijeće)* és a *Népek Tanácsát (Vijeće naroda)* is a paritásos elv alapján állították fel.

Az utolsó jugoszláv alkotmány (1974-ben) szerint jelentősen megváltozott a föderáció alapja, olyannyira, hogy egyes alkotmányjogászok konföderációt láttak a JSZK-ban, mivel a köztársaságoknak igen széles hatáskört biztosított.²⁶ Az alkotmány kimondta, hogy a szövetségi állam az öngazgatáson és önkéntes csatlakozáson alapul, tagjai saját akaratukból csatlakoztak a föderációba azért, hogy érdekeiket közösen valósítsák meg. Ebből kifolyólag önrendelkezési joggal rendelkeztek, amely az elszakadásra is feljogosította őket. A nemzetiségek (*narodnosti*) kifejezés először fogalmazódott meg a korábbi nemzeti kisebbségek (*nacionalne manjine*) megjelölés helyet. A hat államalkotó nemzet (szerb, horvát, szlovén, muzulmán, macedón, montenegrói) és a nemzetiségek (elsősorban a magyar és az albán) közötti megkülönböztetés főként az önrendelkezési és elszakadási jogra vonatkozóan volt fontos, hiszen az csakis a nemzeteket illette, a nemzetiségeket pedig nem (tehát Koszovó és a Vajdaság esetleges kiválását alkotmányellenesnek tartották volna), mivel azoknak a szomszédságában van az anyaországuk (Magyarország és Albánia).

A „nemzetek és a nemzetiségek” szuverén jogaikat a köztársaságaikban és a tartományokban valósították meg, a föderációban pedig csak akkor, ha ezt a szövetségi alkotmány előírta. A törvényhozó testület neve megváltozott, *Jugoszláv Gyűlés*

²³ RIBIČIĆ, CIRIL–TOMAC, ZDRAVKO: *Federalizam po mjeri budućnosti*. Globus, Zagreb, 1989., 21. p.

²⁴ *Službeni list SFRJ* (A JSZK Hivatalos Közlönye), 55/1968. sz.

²⁵ Lásd az 1968. évi VII.–tól a XIX. alkotmányfüggelék. *Službeni list SFRJ* (A JSZK Hivatalos Közlönye), 55/1968. sz. VII. számú alkotmányfüggelék.

²⁶ *Ustav SFRJ, Ustav SRH*. Priredio dr. Ljubomir Valković. Zbirka pravnih propisa 296. „Narodne novine”, 1989.

(*Skupština Jugoslavije*) lett az új neve, és két házból állt: a Szövetségi Tanácsból (*Savezno vijeće*), és a Köztársaságok és Tartományok Tanácsából (*Vijeće republika i pokrajina*). A Szövetségi Tanácsba a köztársaságok 30-30, Vajdaság és Koszovó Autonóm Tartományok 20-20 küldötte kapott helyet, a Köztársaságok és Tartományok Tanácsába pedig a köztársaságok küldött-testületei 12-12 küldöttet, a tartományok 8-8 küldöttet „delegáltak”. Az előbbi testület a föderáció illetékességi körébe tartozó ügyekben döntött, az utóbbi pedig azokban, amelyekben a köztársaságok és a tartományok jóváhagyása is szükséges volt. Az Elnökség létszáma 23-ról kilencre csökkent. A hat köztársaság és a két tartomány egy-egy tagja mellett Josip Broz Tito, mint élethossziglani államelnök és a Kommunista Párt vezetője is tagsággal bírt a testületben. Tito halála után az Elnökség rotációs rendszerben működött, s mivel a rendszerváltással megszűnt a Kommunista Párt főnökének tagsága, így a testületnek nyolc tagja volt. A nyolc évre megválasztott tagok közül évente más-más töltötte be az elnöki tiszteket (így Koszovó képviselője is). Az államelnökség nem kizárólag a föderációnak, hanem a köztársaságok és tartományok testületének is számított, ami a Szövetségi Gyűléssel szembeni önállóságában nyilvánult meg. Az elnökségben a többségi akarat érvényesült, amely tény a rendszerváltás után megbénította az országot, mivel a Vajdaság és Koszovó autonómiájának megszüntetésével és Montenegró pacifikálásával Szerbia négy szavazattal rendelkezett az elnökségben, így megakadályozta a szlovén-horvát-bosnyák-macedón indítványokat, ami fordítva is lehetséges volt. A délszláv válság kicsúcsosodásának idején, 1991-ben szinte semmilyen lépést nem lehetett tenni.

A törvényhozástól és az államelnökségtől eltérően a kormány (*Szövetségi Végrehajtó Tanács*) illetve a szövetségi szervek a munkájukért csakis a föderációnak feleltek, nem kaphattak utasításokat, és nem ténykedhettek valamelyik köztársaság vagy tartomány utasításai szerint.²⁷ A legmagasabb szövetségi testületek köréhez tartozott az Alkotmánybíróság, a Szövetségi Bíróság és a Szövetségi Főügyész.

A döntéseket immár az egyetértés és nem pedig a többségi szavazat alapján hozták meg. Ha azonban egyes kifejezetten fontos kérdésben nem született meg az egyetértés, az alkotmány előírta az ideiglenes intézkedések lehetőségét, amely alapján többségi szavazatok szerint egy éves időtartamra ideiglenes megoldást lehetett adni. Ez később meghosszabbítható volt, amíg nem született végleges megoldás. Három esetben az alkotmány vétő-jogot biztosított:

a) a JSZK alkotmányának revízióját nem lehetett véghez vinni az összes köztársaság és tartomány hozzájárulása nélkül,

b) hozzájárulásuk nélkül nem lehetett megváltoztatni a köztársaságok és a tartományok határait, és

c) ha a nemzetközi szerződések ratifikálásából kifolyólag a köztársaságokat és a tartományokat törvényhozásra vagy törvényt módosításra kényszerítené, vagy külön kötelezettségeket róna rájuk.

Az alkotmány kimondta azt is, hogy Jugoszlávia területe egységes és oszthatatlan, az ország egységes rendszert és gazdasági egységet és egységes piacot alkot, bármelyik tagköztársaságban kiadott dokumentum érvényes bármelyik másik köztársaságban is.

²⁷ KARDELJ, EDVARD: *Temeljni vzroki in smeri ustavnih sprememb. Problemi naše socialistične graditve*. Ljubljana, 1973., IX. köt., 402. p.

Mégis 1991-ben Horvátország és Szlovénia, majd Macedónia és Bosznia-Hercegovina a függetlenségi népszavazások után önállósodtak hivatkozva az 1974. évi alkotmány *preambulumára*, amely szerint a köztársaságok és tartományok a szövetségi államhoz saját akaratukból csatlakoztak azért, hogy közös érdekeket valósítsanak meg, önrendelkezési joguk van, amely még az elszakadásra is jogosít. Az *Általános Rendelkezkésekben* szabályozták, hogy a „*nemzetek és a nemzetiségek*” szuverén jogait a köztársaságaikban és a tartományokban valósítják meg, a föderációban pedig csak akkor, ha ezt a szövetségi alkotmány előírta, mint közös érdekűt. Az alkotmány értelmezői szerint a köztársaságok és az autonóm tartományok közötti leglényegesebb különbség az önrendelkezési és elszakadási jogra vonatkozik, mert az nem járt Koszovónak és Vajdaságnak.

A KOSZOVÓI KÖZTÁRSASÁG FÜGGETLENNÉ VÁLÁSA

A délszláv válság Tito halálával (1980-ban) kezdődött, a koszovói albánok tömegtüntetéseivel, melyeket a szerb rendőrség kíméletlenül letört. Az egyetemisták tüntetéseire csatlakoztak a bányászok, majd a köznép javarésze is. Koszovónak köztársasági státust követeltek, abban reménykedve, hogy ezzel elszakadnak Szerbiától és tartományuk Jugoszlávia hetedik tagköztársasága lesz. Ezen jog elnyerése, egyes vélemények szerint, az állami alkotmányban garantált önrendelkezési és elszakadási jogosítványt is biztosíthatott volna. A koszovói válságot a belgrádi kormány a *három részre bontott Szerbia* (Szerbia, Koszovó, Vajdaság) *eggyé válásával* „oldotta meg”, a tartomány albán lakosságának akarata ellenére. Az 1989. március 28-án elfogadott alkotmányfüggelékkal (IX-től XLIX-ig) megtörtént Szerbia „*államjogi egyesítése*”, Koszovó neve mellé visszakerült a Metohia elnevezés is (*Kosovo i Metohija*).²⁸ Lényegében a két tartomány elveszítette az autonómiát (megtartván a tartomány elnevezést), azonban Szerbia az államelnökségben, és a Jugoszláv Kommunista Pártban fenntartotta a tartományok szavazati jogát. Ezek után a koszovói albánok 1990 januárjában ismét tüntetésekre kezdtek. Megalakult a Koszovói Demokratikus Szövetség, amely az albánok függetlenségi küzdelmében a vezető szerepet vállalta magára, majd 1990. július 2-án a koszovói parlament albán többsége kikiáltotta a „*Koszovói Köztársaságot*” (a 10.849 km² területű tartomány Szerbia területének kb. 12 %-át tette ki). Ez a „köztársaság” Szerbiától függetlenül, Jugoszlávia hetedik tagállamaként képzelte el a jövőjét.

A berlini fal összeomlását követően a föderáció egyes alanyaiban erősödött az önállósodásra való törekvés, így Horvátország és Szlovénia – az alkotmánnyal összhangban – a megtartott népszavazások után azonos napon (1991. június 25-én) deklarálták köztársaságaik függetlenségét. Ezt követően Macedónia (szeptember 17-én) és Bosznia-Hercegovina (október 15-én) kikiáltották az önállóságukat. 1992. január 15-én a nemzetközi közösség elismerte Szlovénia és Horvátország függetlenségét, és felvételt nyertek az ENSZ-be. Az újtukat követte Bosznia-Hercegovina és Macedónia is.

²⁸ *Službeni glasnik Socijalističke Republike Srbije* (A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye), Beograd, 11/1989. sz.

Szerbia és Montenegró 1992. április 27-én létrehozták a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot (a nevezett két köztársaság, Koszovó és Vajdaság szerb tartományok tagságával), majd 2003-ban létrejött Szerbia és Montenegró Uniója, amivel végképp megszűnt létezni a „Második Jugoszlávia”.

Koszovóban 1998-ban fegyveres harcokra került sor a jugoszláv rendőrség és a koszovói albán fegyveres egységek között, melyeknek az 1999. március 24-én megkezdett, és 78 napig tartó NATO légitámadások vetettek véget. Azokat megelőzően a nemzetközi közösség közvetítésével 1999 februárjában a franciaországi Rambouillet-ben tárgyalások zajlottak a szerb kormány és a koszovói képviselők között egy kompromisszumos megoldás érdekében. A nemzetközi közösség követelte a koszovói albánoktól, hogy az UÇK (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës*) elnevezésű katonai alakulataik tegyék le a fegyvert, Belgrádtól pedig azt, hogy vonja ki csapatait Koszovóból, és engedje be a NATO békefenntartó erőit a tartományba. Emellett a szerb kormánynak bele kellett volna egyeznie abba, hogy hároméves átmeneti periódust követően rendezzenek népszavazást Koszovó politikai jövőjéről. Az albánok utólag elfogadták a feltételeket, a szerbek pedig nem, tekintettel arra, hogy három év elteltével a helyi lakosság kétségtelenül a függetlenség mellett voksolna. A NATO bombázásokat követően a Jugoszláv Hadsereg képviselői a macedóniai Kumanovóban 1999. június 9-én aláírták az ún. Kumanovói Szerződést (*Kumanovski sporazum*), amelyben Szerbia vállalta a Koszovóból való kivonulást. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa egy nappal később meghozta az 1244. sz. határozatát, amely előírta az erőszak azonnali és ellenőrizhető megszüntetését, a szerb katonai, rendőri és paramilitáris erők kivonását Koszovóból, az UCK demilitarizálását, hatékony nemzetközi biztonsági jelenlétének megteremtését, ideiglenes nemzetközi közigazgatás felállítását, valamint Koszovó önkormányzatiságának biztosítását, figyelembe véve a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság szuverenitását és területi integritását.²⁹ Természetesen az ENSZ BT határozata nem adott választ arra, hogyan lehet megvalósítani a függetlenségre törekvő Koszovó önkormányzatiságát és Jugoszlávia (Szerbia) szuverenitását és területi integritását. Már júniusban kivonult a térségből a szerb hadsereg és rendőrség és megérkezett a NATO által vezetett és szervezett békefenntartó erő, a KFOR, amíg a nemzetközi közigazgatás működését az ENSZ Koszovói Missziója (UNMIK) vállalta magára. 2001-ig az UNMIK, illetve annak vezetője, az ENSZ-főtitkár különleges képviselője gyakorlatilag abszolút hatalmat élvezett Koszovón, majd a 2001 áprilisában elfogadott ún. Alkotmányos Keret (*Constitutional Framework*) alapján megkezdődött a hatalmi jogkörök átadása az ún. Ideiglenes Önkormányzati Intézményeknek, vagyis a koszovói albánok választott testületeinek.³⁰ Bosznia-Hercegovinához hasonlóan Koszovón is a nemzetközi képviselő (Bosznia-Hercegovinában főmegbízottnak, High-representative-nak nevezik) nagyon széles hatáskört kapott, így az ENSZ-főtitkár különleges képviselője megvétózhatta az Ideiglenes Önkormány-

²⁹ Az ENSZ BT 1244. sz. határozata. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement>. Közli: KOVÁCS ZOLTÁN: *A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán*. http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allasponja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf.

³⁰ KOVÁCS ZOLTÁN: *A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán*. http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allasponja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf.

zati Intézményeknek döntéseit, amennyiben azok ellentétesek voltak az 1244. sz. ENSZ BT-határozatával. A koszovói szerbek nem fogadták el az ENSZ-főtitkár különleges képviselőjének fennhatóságát, és Észak-Koszovó szerb többségű részein, Észak-Mitrovicában és környékén Szerbia által irányított és finanszírozott saját igazgatási struktúrákat építettek ki.³¹

2005 novemberében az ENSZ főtitkára különleges megbízottjává kinevezte Martti Ahtisaari volt finn elnököt azzal a céllal, hogy megoldást találjon a koszovói státuszrendezésért. Közvetítésével Belgrád és Pristina képviselői között tárgyalássorozatok lebonyolítására került sor, amelyek nem hoztak semmilyen eredményt, mivel Szerbia széleskörű autonómiát ajánlott Koszovónak az albánok számára pedig csak a függetlenség volt elfogadható. Martti Ahtisaari nem látott esélyt az álláspontok közelítésére, és úgy vélte, hogy nem lehetséges Koszovó visszaintegrálása Szerbiába. Ezért 2007-ben elkészítette saját átfogó javaslatát Koszovó státuszának rendezésére, amely Koszovónak nemzetközileg felügyelt függetlenséget javasolt. A javaslatot a koszovói albánok elfogadták, Belgrád pedig elutasította.³² A státuszterv életbe lépését követően a Nemzetközi Civil Képviselő (*International Civilian Representative*, ICR) irányította a térségben működő szervezeteket. A végrehajtó hatalommal nem rendelkező ICR egyben az EU különleges képviselője pozícióját is betöltötte. 2012 szeptemberében a Nemzetközi Irányító Csoport (ISG) bejelentette, hogy az év végéig megszűnik Koszovó felügyelete, amelyet addig a Nemzetközi Civil Iroda (ICO) gyakorolt. Ezt követően a koszovói parlament 22 cikkellyel módosította az alkotmányt és egyben új törvényt fogadott el, amely meghagyja a közigazgatást végző EULEX Koszovó (*European Union Rule of Law Mission in Kosovo*) mandátumának meghosszabbítását 2014-ig. Az Európai Unió koszovói missziója az eddigi legnagyobb polgári válságkezelő (rendőri és igazságügyi) művelet az európai biztonság és védelempolitika történetében. Jogi háttérét az Európai Unió koszovói jogállamiság-missziójáról szóló 2008/124/KKBP együttes fellépése (2008. február 4.) adja. Az EULEX Koszovói jelenléte a KFOR-al és az UNMIK-kal, valamint az alkotmánybíróság és egyéb intézmények nemzetközi képviselőivel együtt azt jelenti, hogy a nemzetközi közösség marad a térségben.

KOSZOVÓ ALKOTMÁNYOS RENDSZERE

A koszovói parlament 2008. február 17-én kikiáltotta a függetlenségét, amelyet eddig száz ország ismert el (2013-ban Egyiptom és Guayana), sok állam viszont ezt nem hajlandó megtenni. Az ország északi részen élő szerb enklávét bojkottálja a Koszovó Köztársaság államiságát, és ma még egyes szerb körök fontolgatják az ország felosztását annak érdekében, hogy legalább egy részét megtartsák.

³¹ U. o.

³² The Comprehensive proposal for Kosovo Status Settlement, <http://www.unosek.org/unosek/en/statusproposal.html>. Közli: KOVÁCS Zoltán: *A nemzetközi közösség álláspontja és tevékenysége Koszovó kapcsán*. http://www.biztonsagpolitika.hu/documents/1303978127_Kovacs_Zoltan_nki_kozosseg_allaspontja_Koszovo_-_biztonsagpolitika.hu.pdf.

Néhány hónappal a függetlenség kikiáltását követően 2008. június 15-én hatályba lépett az új ország 162 cikkelyből álló első alkotmánya, amely Koszovót független, szuverén, demokratikus, egységes és szétválaszthatatlan államnak nevezi.³³ Tehát már az első cikkely első bekezdésében rögzíti, hogy alkotmányellenes lenne a szerb lakta északi régió esetleges kiválása, illetve akár csak az erről való tárgyalás is. Koszovó magát nem definiálja nemzetállamnak, hanem minden állampolgár országának, amelynek *„nincsenek semmilyen területi igényei bármelyik országgal vagy országrésszel szemben, és nem fog egyesülni egyetlen más országgal vagy országrésszel sem”* (1. §). Ezzel az alkotmány kifejezi azt, hogy nem fog egyesülni Albániával, vagy esetleg (az albán lakta nyugat-) Macedóniával. Az állami szuverenitás az állampolgároktól származik és az övéké, az ország szuverenitása és integritása vitathatatlan, eltulajdoníthatatlan, és elkülöníthetetlen, azt minden alkotmányos és törvényes eszközzel védeni kell (2. §). A Koszovói Köztársaság multietnikus társadalom, amelyet albánok és más közösségek alkotják, a joguralom és hatalommegosztás elvein alapul, a hatalom demokratikus módszerekkel gyakorolandó (3. §). Az alkotmány nem mondja ki, hogy a szerbek kisebbséget képeznek, ezért rájuk, és más kisebbségekre alkalmazza a „közösségek” kifejezést és igen széles jogokat biztosít számukra, beleértve a hivatalokban való arányos képviselést is. A 4. cikkely kiemeli az állami szervezet legfontosabb intézményeit: parlament, államfő, kormány, igazságszolgáltatás, alkotmánybíróság, karhatalmi szervek. Koszovónak két hivatalos nyelve van: az albán és a szerb, amíg a török, bosnyák és roma nyelvek hivatalosak járási szinten, illetve a törvénnyel összhangban használhatók országos szinten is (5. §). A Koszovó Köztársaság pártol minden emberi jogot és szabadságot, tiltja a diszkriminációt, védi a kulturális és vallási örökséget. A 22. cikkely taxative felsorol nyolc nemzetközi emberi jogi egyezményt, amely az országban közvetlenül alkalmazandó, és előnyt élvez a hazai törvényekhez képest. Az alapvető emberi jogok és szabadságjogok értelmezésére mérvadó az Európai Emberi Jogok Bíróságának bírósági gyakorlata (53. §). Törvényben korlátozhatók az alkotmányban garantált alapjogok és szabadságjogok, de csak a demokratikus társadalom céljainak megvalósításához nélkülözhetetlen szintig (55. §). Koszovó magát szekuláris és a vallási ügyekben pártatlan államnak definiálja (8. §). Tilos a halálbüntetés (25. §), az emberkereskedelem (28. §), a cenzúra (42. §). Viszont betiltható a médián keresztül olyan információ áramlat vagy véleménynyilvánítás, amely faji, nemzeti, etnikai vagy vallási alapú ellenségeskedés vagy erőszak szítására vezethetne. Törvényben korlátozható a gyülekezési jog gyakorlása a közrend, az egészség, a nemzetbiztonság, vagy mások védelme érdekében (43. §). Bírósági ítélettel betilthatók az olyan szervezetek vagy tevékenységek, melyek célja az alkotmányos rend megbontása, az emberi jogok és szabadságok sérelme, vagy a faji, nemzeti, etnikai illetve vallási alapú gyűlölet szítása (44. §). Választhat és választható minden 18. életévét betöltött állampolgár, kivéve, ha bírósági ítélettel ezt a jogot nem korlátozták (45. §). A garantált alapjogok és szabadságok mellett az őshonos nemzeti, vallási, nyelvi vagy vallási csoporthoz tartozó polgárok külön jogokat is élveznek: szabadon kifejezhetik a közösségi mivoltukat, ápolhatják és fejleszthetik az identitásukat, de vállalják is azt a kötelességet és felelősséget, hogy a törvényekkel összhangban jár-

³³ Ustav Republike Kosovo – Kushtetuta e Kosovës. <http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Ustav.Republike.Kosovo.bosanski.pdf>

nak el, és mások jogait nem korlátozzák. A kormány anyagilag is biztosítja az ilyen közösségek működéséhez szükséges feltételeket, főként a kulturális téren folytatott tevékenységet. Bosznia-Hercegovinához hasonlóan, ahol szintén erős a nemzetközi közösség jelenléte, Koszovó alkotmányos rendje is figyelembe veszi ezt a tényt, így szabályozása részben eltér a régió többi államától. Így mindkét jugoszláv utódállamban hatályos szinte valamennyi emberi jogokra és szabadságokra vonatkozó nemzetközi egyezmény (habár az állami apparátus nagyon nehezen hajtja végre a lefektetett jogi rendelkezéseket), emellett mindkét országban igen erőteljes a nemzetközi közösség civil és katonai befolyása és széles a hatásköre. Akadnak olyan vélemények, melyek szerint mindkét ország részben nemzetközi protektorátus alatt áll. A koszovói alkotmány több átmeneti és záró rendelkezésében foglalkozik az ország bizonytalan, ideiglenes státusával, főként a Nemzetközi Polgári Képviselő hatáskörének figyelembevételével. Előírja, hogy az alkotmány rendelkezéseitől függetlenül az ország valamennyi hatalmi szerve tiszteletben tartja a 2007. március 26-án kelt Átfogó javaslat Koszovó státusának rendezéséről című dokumentumban foglalt kötelezettségeket, kiemelve, hogy ez a javaslat előnyt élvez minden más koszovói törvénnyel szemben (143. §). Az alkotmány rendelkezéseitől függetlenül a Nemzetközi Polgári Képviselő és egyéb nemzetközi szervezet és személy, akiknek megbízatása az Átfogó javaslatból származik, továbbra is megtartja minden hatáskörét és a mentelmi jogát. Minden koszovói hatalmi szerv köteles együttműködni a Nemzetközi Polgári Képviselővel és egyéb nemzetközi szervezettel, és ezek határozatait törvénybe kell iktatni. A Nemzetközi Polgári Képviselő Koszovón tényleges hatalommal rendelkezik a fenti Átfogó javaslat civil aspektusai értelmezését illetően (146-147. §), a nemzetközi fegyveres erők vezetője pedig megkérdőjelezhetetlen hatalommal rendelkezik a katonai kérdésekben, s azt egyetlen koszovói hatalmi szerv sem vitathatja vagy korlátozhatja (153. §). Az alkotmány rögzíti, hogy az ország Állandó Revizora a nemzetközi közösség képviselője lesz, akit a Nemzetközi Polgári Képviselő nevez ki, amíg a Központi Bank elnökét a köztársasági elnök nevezi ki a Nemzetközi Polgári Képviselő jóváhagyásával (157-158. §). Hasonló jogosítványokkal rendelkezik Bosznia-Hercegovinában a főmegbízott (*High Representative*).³⁴

ÁLLAMI SZERVEZET

Koszovón a köztársasági elnök az államfő, a törvényhozó hatalmat a 120 fős Nemzetgyűlés gyakorolja, a neki felelős kormány végzi a végrehajtó hatalmat. A független igazságszolgáltatás és alkotmánybíróság az alkotmányosságot, a karhatalmi szervek pedig az alkotmányos rendet, közrendet és a területi integritást védik. Az országban működik az ombudsman és az ügyvédség intézménye, valamint a helyi önkormányzati rendszer. A helyi önkormányzat alapegysége a járás, amelynek feladata a hatáskörébe általánosan eső feladatok elvégzése, az önkormányzat működéséhez szükséges eszközök biztosítása, a járások közötti együttműködés támogatása stb. A járási önkormányzat az általános, egyenlő, szabad és közvetlen választásokon titkos szavazással megválasztott szervein keresztül irányítja a helyi ügyeket.

³⁴ HEKA LÁSZLÓ (2008): *A szláv államok jogrendszerei*. JATEPress – Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 107. p.

1. Köztársasági elnök

A parlament által öt éves mandátumra megválasztott (egyszer újraválasztható) köztársasági elnök megtestesíti a Koszovó Köztársaság polgárainak egységét, képviseli az országot otthon és külföldön, irányítja az állam külpolitikáját, aláírja a nemzetközi szerződéseket, biztosítja az intézmények alkotmányos működését, kiírja a parlamenti választásokat és összehívja a nemzetgyűlés első ülését, az alkotmánnyal összhangban rendeleteket hoz, alkotmánymódosító javaslatokat tesz, bizonyos kérdésekben kikéri az alkotmánybíróság véleményét, kihirdeti a parlament által elfogadott törvényeket. Joga van a parlamenthez egyszer visszaküldeni újratárgyalásra, a kihirdetésre váró törvényeket, ha azokat az állam- vagy valamelyik közösség érdekeit sértőnek tartja. Ő a fegyveres erők parancsnoka, a kormányfővel egyeztetve kihirdeti a rendkívüli állapotot, irányítja a Közösségek Tanácsadó Testületének munkáját, a parlamentben többséggel rendelkező párt vagy pártkoalíció indítványára kijelöli a kormányfőt, a Bírósági Tanács javaslatára kinevezi és felmenti a Legfelsőbb Bíróság elnökét és az összes bírót. Az Ügyészi Tanács javaslatára kinevezi és felmenti az állami főügyészt és valamennyi ügyészt. A parlament javaslatára kinevezi az alkotmánybírókat, a miniszterelnök javaslatára kinevezi a biztonsági szolgálat vezetőjét, a kormányfővel egyeztetve kinevezi a hírszerzési szolgálat igazgatóját és annak vezetőségét. Kinevezi úgyszintén a központi választóbizottság elnökét, a nemzeti bank elnökét és az igazgatótanács tagjait is. Rendkívüli állapot idején összehívhatja a Biztonsági Tanács ülését és azon elnököl. A kormány javaslatára diplomáciai képviselőtestületeket alapíthat, a miniszterelnök javaslatára kinevezi és felmenti a diplomáciai képviselők vezetőit, fogadja a külföldi diplomáciai képviselők megbízóleveleit, kitüntetések adományoz, kegyelmet gyakorol. Évente egyszer köteles a parlament előtt beszámolni a munkájáról (83-84. §).

A köztársasági elnöki tisztre jelölhető minden 35. életévét betöltött koszovói állampolgár, akit legalább harminc parlamenti képviselő támogat aláírásával, akként, hogy mindegyik képviselő csak egy jelöltet támogathat. A parlament titkos szavazás során valamennyi képviselőnek kétharmados többségével megválasztja a köztársasági elnököt legalább harminc nappal a leköszönő államfő megbízatásának lejárta előtt. Ha az első két körben egyik jelölt sem kapja meg a szükséges szavazattöbbséget, akkor a harmadik körben az előző megmérettetésen a két legtöbb szavazattal bíró jelölt közül az lesz az államfő, aki a szavazó képviselőktől több voksot kapott. Ha a harmadik körben sem sikerül megválasztani az elnököt, akkor a parlament feloszlításra és 45 napon belül új választásokra kerül sor (85-86. §). Az államfő megbízatása az eskütelletel kezdődik, hivatali ideje alatt nem végezhet semmilyen más állami tisztséget és pártbeli szerepet sem vállalhat. Mentelmi jog illeti meg a munka elvégzésével kapcsolatos tevékenységéért (87-89. §)

Ha az államfő *átmenetileg* nem képes ellátni a feladatait, akkor a parlament elnöke – legfeljebb hat hónapra – átruházhatja a hatáskörét. Az erről szóló elnöki rendeletnek tartalmazni kell az átruházás okait és idejét, amennyiben azt tudja. Ilyen esetben az államfő ismét átveszi a teendőt amint képes lesz elvégezni azokat. Ha az elnöki hatáskör átruházása nem önszántából történik, akkor a parlament az orvosi konzíliummal való tanácskozást követően kétharmados szavazattöbbséggel dönthet úgy, hogy a köztársasá-

gi elnök ideiglenesen nem képes ellátni a feladatait. Ez esetben is a parlament elnöke lesz a megbízott államfő (90. §).

A köztársasági elnök *megbízatása megszűnik* a nemzetgyűlés valamennyi képviselőjének kétharmados szavazattöbbséggel elfogadott határozata alapján: ha valamelyik bűncselekmény elkövetése miatt börtönbüntetést szabtak ki ellene, továbbá, ha cselekvőképtelenség vagy súlyos betegség miatt nem képes ellátni a feladatait, illetve ha az alkotmánybíróság megítélése szerint súlyos alkotmány sértést követett el. A leváltási eljárást a képviselők egyharmada kezdeményezi az indítvány okait tartalmazó petíció aláírásával. Ha cselekvőképtelenség vagy súlyos betegség miatt indítványozzák a visszahívást, akkor a parlament orvosi véleményt kér ki. Az alkotmány sértés miatt elindított eljárás esetében a petíciót azonnal az alkotmánybírósághoz kell benyújtani, amely hét napon belül határoz az indítványról (91. §).

2. Törvényhozás

A nemzetgyűlés a koszovói nép által közvetlenül megválasztott képviselőtestület és a legfelsőbb törvényhozó hatalom. A parlamentbe 120 képviselőt választanak titkos szavazással nyílt listák alapján úgyelve a nemi egyenjogúságra is. Legalább húsz mandátum biztosított a kisebbségeknek, méghozzá legalább tíz képviselőhely a szerbeknek (ha egyébként a leadott szavazatok alapján nem kapnának ennyit), a bosnyákoknak három, a törököknek kettő, a romáknak, askaliknak, egyiptomiaknak és goránoknak egy-egy, valamint egy mandátum a romák, askalik és egyiptomiak azon képviselőjének, a legtöbb szavazatot kapott a lista szerint. (63-64. §).³⁵ Erre az elosztásra akkor kerül sor, ha valamelyik kisebbség egyébként nem kapná meg a várt képviseletet. Nyilvánvalóan az ország északi részében élő szerbekre gondolt az alkotmányozó, mivel javarészüik nem ismeri el az államot és nem vesz részt a választásokon, ahogy a népszámlálást is bojkottálták. Ezért az alkotmány 148. § előírja, hogy ezt a módszert alkalmazzák az alkotmány hatályba lépését követő első két választási ciklusban, amíg vélhetően rendeződik az ország státusa is.

A rendes parlamenti választásokat legalább 30 nappal az előző nemzetgyűlés megbízatásának lejárta előtt kell megtartani, a törvényhozás feloszlátása esetében pedig legalább 45 nappal korábban. A választásokat a kiírástól számított 30 nap alatt kell lebonyolítani, majd a köztársasági elnök összehívja a parlamentet, de ha akadályozva van, akkor a nemzetgyűlés nélküle is összeül. A képviselők mandátuma négy évre szól, rendkívüli állapot esetén meghosszabbítható, ha a támadás elhárítása vagy az alkotmányos rend helyreállítása miatt sürgős intézkedésekre van szükség (66. §). A parlament soraiból elnököt és öt alelnököt választ az ülésen jelenlévő képviselők többségi szavazatával. Az elnököt a győztes párt vagy pártkoalíció javaslatára, a három alelnököt pedig a

³⁵ *Askalik* az albán nyelvet beszélő muszlim vallású albánosodott romák, akik vélhetően Palesztinából származnak és nevüket az izraeli Ashkelon városról kapták. *Egyiptomiak* is az albán nyelvet beszélő muszlim vallású albánosodott romák, akik vélhetően Egyiptomból származnak. *Goranik* a Gora térségben – Koszovó-Albánia és Macedónia határain – elszigetelten élő iszlám vallású délszláv etnikai csoport, amely a macedón és ószerb nyelvhez hasonló nyelvjárást beszél. Mindhárom etnikumot Szerbia külön nemzetként ismerte el.

három legtöbb mandátummal rendelkező párt javaslatára választják meg, amíg a nemzeti közösségek jogosultak két alelnöki székre. Ezek közül az egyik a koszovói szerbeket illeti, a másik pedig a többi nemzetiséget. Az elnök és az alelnökök alkotják a parlament Elnökségét, amely felelős a nemzetgyűlés adminisztratív működéséért (67. §). Az Elnökség visszahívható a képviselők kétharmados többségének szavazatával. A nemzetgyűlés tavaszi (január hónap harmadik hétfőjén kezdődik) és őszi (szeptember hónap második hétfőjén kezdődik) ülésszakon ülésezik. Rendes ülésszakon kívül a parlament rendkívüli ülése összehívható a köztársasági elnök, a kormányfő, vagy a képviselők egyharmadának kérésére (69. §). Az ülések nyilvánosak, de a köztársasági elnök, a kormányfő, vagy a képviselők egyharmadának indítványára a parlament szabályzatával összhangban zárt ülés is elrendelhető, ha azt elfogadja a jelenlévő képviselők kétharmados többsége.

Képviselőnek választható a 18. életévét betöltött cselekvőképes koszovói állampolgár. A képviselő nem dolgozhat az államigazgatásban, vagy közszolgálati hivatalban, nem folytathat semmilyen végrehajtási hatalmi funkciót. Lemondás nélkül nem jelölheti magát bíró vagy ügyész, a karhatalmi szervek tagjai, a vámhivatal alkalmazottai, a diplomáciai képviselői tagjai, a központi választóbizottság tagjai, illetve azok a személyek, akik a helyi hatóságoknál a végrehajtó hatalom részesei (72-73. §). A képviselőket megilleti a mentelmi jog, kivéve, ha olyan bűncselekményt követnek el, amelynek nincs köze a képviselői munkával. A képviselő csak akkor tartózkodhat le, ha ehhez hozzájárult a parlamenti képviselők többsége.

A képviselő mandátuma megszűnik: a mandátum *lejártával*, *lemondással*, *érvénytelensége* esetén (ha nem teszi le az esküt), ha *kormánytagi kinevezést kap*, ha *igazolatlanul folyamatosan hat hónapig hiányzik az ülésekről*, ha *jogerős ítélettel börtönbüntetésre ítélték* olyan bűncselekményért, amely egy vagy több éves szabadságvesztéssel szankcionálható, valamint a *halál* esetén. (70. §).

A parlament különféle bizottságokat hoz létre, amelyek összeállításánál betartják azon előírást, hogy az elnök és az alelnök ne legyenek azonos nemzetiségűek (általában az egyik albán, a másik szerb legyen). A Községek Jogainak és Érdekeinek Bizottsága a nemzetgyűlés állandó testülete, amelynek tagjai egyharmad részben szerb nemzetiiségű képviselők, egyharmad részben más nemzeti közösségek csoportjának tagjai, valamint egyharmad részben a többségi albán nemzet képviselői. A parlament bármelyik elnökségi tagjának kérésére minden törvénytervezetet a Községek Jogainak és Érdekeinek Bizottsága elé kell vinni, majd a bizottság két hetes határidőn belül szavazattöbbséggel határoz arról, hogy a törvényjavaslat elfogadható-e a közösségek számára (78. §).

Törvénykezdeményezési joga van a köztársasági elnöknek, a kormánynak, a képviselőknek és legalább tízezer állampolgárnak. A nemzetgyűlés törvényeket és más jogszabályokat alkot, alkotmányt módosít, valamennyi képviselő szavazatának kétharmados többsége alapján – beleértve a nemzeti közösségek képviselőinek kétharmados többségét is. Népszavazást ír ki, ratifikálja a nemzetközi szerződések, költségvetést fogad el, megválasztja és visszahívja a köztársasági elnököt, a parlament elnökét és alelnökeit, valamint a kormányt, a Bírói- és az Ügyészi Tanács tagjait, javasolja az Alkotmánybíróság bíráit, felügyeli a külpolitikát és a biztonsági politikát, megerősíti a rendkívüli állapot hirdető elnöki dekrétumot, illetve dönt más fontos közérdekű kérdé-

sekben (65. §). A parlament által hozott törvényeket a nemzetgyűlés elnöke és az államfő aláírja, majd a köztársasági elnök nyolc napon belül kihirdeti. Az államfőnek joga van a törvénytervezetet egyszer visszaküldeni a parlamenthez, de jelezni kell ennek az okait. Ha a nemzetgyűlés szavazattöbbséggel elfogadja a törvényt, akkor az végérvényesen elfogadottnak számít. Amennyiben a köztársasági elnök nyolc napon belül nem hirdeti ki, s nem küldi vissza a törvényt, akkor a törvény – az elnök aláírása nélkül is – kihirdetésre kerül a hivatalos közlönyben. A kihirdetés utáni tizenöt nap elteltével a törvény jogerőre emelkedik (79-80. §). A vitális érdekű törvények elfogadásához szükséges valamennyi képviselőnek többes szavazata, beleértve a nemzeti közösségek képviselőinek szavazattöbbségét is. Ilyen jellegűek a közigazgatási törvények, ideértve a helyi választásokat, az oktatást, a nemzetiségi, nyelvhasználati, kulturális örökség ápolási kérdéseket, valamint a szimbólumokat, a jelképeket és vallási szabadságokat szabályozó törvényeket is. Ezek nem lehetnek népszavazás tárgyai (81. §).

A parlament feloszlásra kerül, ha az alakuló üléstől számított hatvan napon belül nem kerül sor a kormányalakításra, illetve ha az elnökválasztási eljárás megkezdésétől kezdve hatvan napos határidőn belül nem választják meg a köztársasági elnököt. Ha a képviselők kétharmados többsége a parlament feloszlátása mellett voksolt, akkor a feloszlátás az államfő dekrétuma alapján történik. A köztársasági elnök feloszlathatja a parlamentet, ha a kormánynak nem szavaztak bizalmat (82. §).

3. Végrehajtó hatalom

A végrehajtó hatalom a kormány kezében összpontosul, amely vezeti az ország belső és külső politikáját, irányítja az állam gazdasági fejlődését, javasolja a költségvetést. Jelölteti a köztársasági elnöknek a diplomáciai képviselőket, alkotmánymódosítást kezdeményezhet, kérdésekkel fordulhat az Alkotmánybírósághoz (92-93. §). A kormányt a miniszterelnök és a miniszterek alkotják. A köztársasági elnök a parlamenti többséggel rendelkező párttal vagy pártszövetséggel egyeztetve jelöli ki a miniszterelnököt, aki 15 napon belül a parlamentben bemutatja a kormányát és kéri a bizalmáról szóló szavazást. Megválasztott a kormány, ha mellette voksolt az összes képviselő többsége. Ha ez nem történne meg, akkor az államfő tíz napon belül más jelöltet bíz meg a kormányalakítással. Amennyiben a kormánynak ismételten nem sikerülne megalakulni, akkor az elnök új választásokat ír ki, melyeket negyven napon belül meg kell ejteni.

A miniszterelnök széles hatáskörrel rendelkezik, hiszen a parlament jóváhagyása nélkül felmentheti a minisztereket, ő irányítja a Biztonsági Tanácsot, kinevezi a rendőrség igazgatóját, a hírszerzési kérdésekben tanácskozik az államfővel és vele együtt nevezi ki a hírszerzési szolgálat teljes vezetőségét, valamint a köztársasági elnökkel együtt irányítja a külpolitikát (94. §).

A kormány eskütelletel foglalja el a hivatalát. Munkájáért a parlamentnek tartozik felelősséggel. A mentelmi joggal rendelkező miniszterek közül legalább egy szerb nemzetiségű és egy más nemzetiségű (tehát nem albán) lesz, illetve, ha a kormánynak tizenkettőnél több minisztere van, akkor három kisebbségi miniszter nevezendő ki. Mellettük legalább két szerb, és két más nemzeti kisebbséghez tartozó miniszterhelyettes kineve-

zésére kerül sor, illetve, ha tizenkettőnél több miniszter van, akkor három szerb és egy más kisebbségi miniszterhelyettes kap helyet a kormányban (96. §).

A képviselők egyharmadának indítványára kérhető a kormánnyal szembeni bizalmatlansági szavazás, a miniszterelnök pedig bizalmi szavazást kérhet, amiről a parlament tárgyal legkorábban a betérjesztéstől számított két napon, legkésőbb öt napon belül. A parlament bizalmatlanságot szavaz a kormánynak, ha a képviselők többsége e mellett voksolt. Amennyiben ez nem következik be, akkor újabb indítvány nem terjeszthető be a következő kilencven napon belül.

4. Igazságszolgáltatás

Az igazságszolgáltatási hatalom egységes, független, igazságos, politikamentes és pártatlan, mindenkinek egyforma módon biztosítja a hozzáférést. Biztosított a fellebbezés, azzal, hogy a törvény előírhat olyan eseteket, amikor az ügy közvetlenül a Legfelsőbb Bíróság elé kerül megtárgyalásra, s ekkor nincs fellebbezési lehetőség. A Legfelsőbb Bíróság elnökét a Bírói Tanács javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki, – a bíróság bírái közül – hét éves mandátumra (nem nevezhető ki még egyszer erre a tisztre). A Legfelsőbb Bíróság bírái közül minimum 15%-a vagy legalább három bíró a kisebbségek soraiból kerül ki. Minden más bíróság bírái közül minimum 15% vagy legalább két bíró a kisebbségek soraiból kerül ki. A bírákat a Bírói Tanács javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel, ügyelve Koszovó etnikai sokszínűségére és a nemi egyenlőség elvére. Minden bíróság összetétele kifejezi a helyi etnikai képet.

A független bírák felmenthetők az elkövetett bűncselekményért kiszabott ítélet vagy a teendőinek nem teljesítése esetén, viszont ez esetben joguk van fellebbezni a Legfelsőbb Bírósághoz. Saját akaratak ellenére a bírák kizárólag a törvényben előírt esetekben vagy az igazságszolgáltatás hatékony működése, illetve fegyelmi szankció miatt helyezhetők át. A bíró első kinevezése három évre szól, újabb kinevezése pedig a nyugdíjazásig szól. A bírákat mentelmi jog illeti (102-107. §)

A Bírói Tanács garantálja az állami igazságszolgáltatás függetlenségét és pártatlanságát, ügyel arra, hogy minden bíróság állománya megfeleljen az ország multietnikus összetételének és a nemi egyenlőség elvének. Ezért a kinevezéseknél előnyt ad azoknak a kisebbségi bíráknak, melyek etnikuma nem képviselt kellő arányban az adott bíróságnál. A Bírói Tanács javasolja a bírói jelölteket a köztársasági elnöknek kinevezés végett, és dönt az áthelyezések és a fegyelmi eljárások ügyeiben, végzi az igazságszolgáltatási felügyeletet, intézkedik a továbbképzésekről, meghatározza a bírák szükséges számát, határoz az új bíróságok alapításáról és megalapítja a bíróságok költségvetését. A Bírói Tanács öt éves mandátumra megválasztott tizenhárom tagjából ötöt a bírák, négyet a parlament (közülük legalább ketten kötelezően bíró, egy pedig ügyvéd), két tagot a nemzetgyűlés választ meg a szerb közösség részéről (ezek közül az egyik kötelezően bíró), végül két tagot az országgyűlés választ más kisebbségek soraiból (közülük legalább az egyik kötelezően bíró). A Bírói Tanács soraiból elnököt és elnökhelyettest választ három éves mandátumra. Az elnök évente egyszer beszámol a parlamentnek az igazságszolgáltatás helyzetéről (108. §). Amíg tart a nemzetközi megfigyelés és alkalmazza az Átfogó javaslatot Koszovó státusának rendezéséről, addig a Koszovó Bírói Tanács öt

tagja az lesz, akit a 2006/18. számú Adminisztratív Rendelet alapján a Bírák és Ügyészek Független Bizottsága javasolt, a további nyolc tagot pedig az országgyűlés választ meg, de ezek közül kettő nemzetközi tag lesz, kik közül at egyik bírát a Nemzetközi Polgári Képviselő választ az Európai Biztonsági és Védelmi Politika missziójának javaslatára (151. §).

Az államügyészség a törvényesség betartására felügyelő független és pártatlan szerv, melynek összetétele kifejezi Koszovó etnikai sokszínűségét és figyelembe veszi a nemi egyenjogúságot. Az ügyészeket az Ügyészi Tanács javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki és menti fel. Első kinevezésük három évre szól, újabb kinevezés esetében pedig élethossziglanig, de felmenthetők a bűncselekményekért kiszabott ítélet vagy a teendőiknek nem teljesítése esetén. Az államügyész csak egyszer, hét éves mandátumra nevezhető ki (109. §). Az Ügyészi Tanács független intézmény, amely mindenki számára lehetővé teszi az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, biztosítja az államügyész pártatlanságát, ügyel Koszovó multiethnikus jellegére és a nemi egyenlőség elvére. Kinevezi és felmenti, illetve áthelyezi az ügyészeket, fegyelmi eljárást folytat velük szemben. A kinevezéseknél előnyt ad azoknak a kisebbségi ügyészeknek, melyek etnikumai nincsenek kellő arányban képviseltetve az adott ügyészségnél (110. §).

Az igazságszolgáltatási rendszerhez tartozó ügyvédség független hivatás, amely a törvénnyel összhangban nyújt jogi szolgáltatást (111. §)

5. Alkotmánybíróság

Az alkotmányosságot védő független Alkotmánybíróság a legfőbb alkotmányértelmező szerv, amely csak az erre jogosult felek által benyújtott beadványokról dönt. Az Alkotmánybírósághoz kérdéssel fordulhat a parlament, az államfő, a miniszterelnök és az ombudsman, kérve, hogy vizsgálja meg a törvény, az elnöki vagy a miniszterelnöki rendelet, illetve a kormányrendelet vagy a járási szabályzat alkotmányosságát. A parlament, az államfő és a kormány kérheti az AB-tól a hatásköri összeütközések eldöntését, a javasolt népszavazás vagy a kihirdetett rendkívüli állapot alkotmányosságának megállapítását, az alkotmánymódosító javaslatnak a ratifikált nemzetközi szerződésekkel való összehangoltságát stb. Tíz országgyűlési képviselő indítványára kérhető a törvény alkotmányosságának megállapítása, annak elfogadásától számított nyolc napon belül, továbbá harminc képviselő kérheti a köztársasági elnök súlyos alkotmányértésnek megállapítását, végül pedig az alkotmányos jogaik megsértése miatt az AB-hoz fordulhatnak természetes személyek is, ha már minden más törvényes eszközt kihasználták. Az Alkotmánybíróság kilenc bíráját az országgyűlés javaslatára a köztársasági elnök nevezi ki kilenc éves mandátumra, amely nem hosszabbítható meg. A jogász végzettségű jelölteknek erkölcsösnek és szakmailag elismertnek kell lenni, emellett legalább tíz éves munkatapasztalattal kell rendelkezniük. A nemzeti és nemi egyenlőségre is ügyelve a parlament hét bírót jelöltet kétharmados szavazattöbbséggel, a két kisebbségi bírót pedig egyszerű többséggel, miután a jelölésükhöz szavazataikkal hozzájárult a kisebbségi képviselők többsége. Az alkotmánybírák egymás közül titkos szavazással háromévi időtartamra megválasztják az elnököt és alelnököt. Az AB határozata mindenkire kötelező és az közlésre kerül az ország hivatalos közlönyében (112-116. §). Az alkotmánybíró

mentelmi jogot élvez, őt csak a köztársasági elnök mentheti fel tisztéből az alkotmánybírák kétharmados többségének javaslatára, ha bűncselekményt követett el, vagy ha nem végzi a feladatait (117-118. §).

Az Átfogó javaslat Koszovó státusának rendezéséről szóló dokumentum érvényessége idején az Alkotmánybíróság „ideiglenesen” hat a köztársasági elnök által (a parlament jelölésére) kinevezett bíróból és a Nemzetközi Polgári Képviselő által kinevezett (az Európai Emberi Jogi Bíróság elnökével való konzultáció alapján) három nemzetközi bíróból (akik nem lehetnek sem Koszovó sem valamelyik szomszéd ország állampolgárai) áll. Az államfő által kinevezett hat bíró közül kettőt három, kettőt hat és kettőt kilenc éves mandátumra nevezi ki. Közülük ketten a kisebbségek soraiból kerülnek ki (152. §).

6. Ombudsman

Az ombudsman) saját hivatallal és költségvetéssel rendelkező parlamenti megbízott, aki tevékenységében más állami szervektől független, és csak az őt megválasztó országgyűlésnek tartozik felelősséggel. Feladata az emberi szabadságok és jogok általános védelme elsősorban a közigazgatásban, illetve – az igazságszolgáltatás kivételével – valamennyi állami szervnél. Köteles évente az országgyűlés elé beterjeszteni a munkájáról szóló jelentést, a parlamentnek javaslatokat tehet a tevékenységi köre keretében, alkotmányossági panaszt tehet. Az ombudsmant az országgyűlés választja meg valamennyi képviselő szavazatának kétharmados többségével öt éves mandátumra, s nem választható újra. Bármelyik szakképzett koszovói állampolgár választható ombudsmannak, ha fokozottan erkölcsös, becsületes, a szakmában elismert, és jól ismeri az emberi jogvédelemmel kapcsolatos kérdéseket. A népvédőnek egy vagy több helyettese van, kik közül legalább az egyiket a kisebbségek soraiból választják meg, de sem ő, sem az ombudsman nem lehetnek valamelyik politikai párt tagjai, nem folytathatnak politikai, állami vagy magántevékenységet és nem lehetnek egyetlen szervezet igazgatótanácsának tagjai sem. A mentelmi joggal rendelkező népvédő felmenthető a képviselők egyharmadának indítványára, ha azt elfogadja valamennyi képviselő kétharmados szavazattöbbsége (132-135. §).

ÁLLAMPOLGÁRSÁG, KISEBBSÉGVÉDELEM

Az ország megadja az állampolgárságot minden személynek, aki az alkotmány hatálybalépésének pillanatában Koszovó polgára volt, illetve minden volt jugoszláv állampolgárnak és közvetlen leszármazottjának, akinek 1998. január 1-jén Koszovóban állandó lakcime volt függetlenül a mostani tartózkodási helyétől és az állampolgárságától (155. §). Engedélyezi a kettős állampolgárságot, ahogyan Albánia is, csak hogy saját határon túli kisebbségének nem adja meg automatikusan az állampolgárságot, de az országból kivándoroltak megtarthatják azt. Az albán állam születésének századik évfordulója alkalmából Sali Berisha miniszterelnök 2012 novemberében megtartott ünnepélyes kor-

mányülésén bejelentette, hogy országa új állampolgársági törvényt tervez, amely lehetővé teszi, hogy minden albán nemzetiségű ember a világon megkaphatja a honi állampolgárságot. Ez a bejelentés nagy vihart kavart a szomszéd országokban, hiszen Koszovóban több mint másfél millió albán él, Macedóniában pedig fél milliót számlál az albán kisebbség.

A határok átjárhatósága, a migrációk, a vegyes házasságok és a globalizáció velejárója a kettős állampolgárság intézményének bővülése, ezáltal egyre több ország részéről való elfogadása. A régió történelmi múltja eredményezte, hogy szinte mindegyik állam kisebb-nagyobb számú nemzetiségre, egy vagy több szomszéd-államban rekedt. Ezért indokolt, hogy a legtöbb balkáni ország alkotmánya alaprendelkezéseiben meghatározza a külföldön élő nemzetiségek iránti viszonyt. Koszovó (és Bosznia–Hercegovina) specifikus alkotmányjogi státusa miatt nem szabályozta e kérdést. A koszovói albánokat eddig ugyanis az anyaországuk, Albánia védte. Az albán alkotmány rögzíti, hogy az állam védi a határon túli albánokat, segít megőrizni a nemzeti és kulturális identitásukat, az örökség ápolását és az anyaországgal való kapcsolattartást.

Ami a kisebbségeket illeti, a jugoszláv utódállamok alkotmányai előírják, hogy az állami hivatalokban illetve a különböző szerveknél kötelező a nemzeti kisebbségek arányos képviselete és foglalkoztatottsága. Koszovó függetlenségével kapcsolatos bonyodalmak és a szerb-albán etnikai konfliktus indokolják, hogy a legfiatalabb balkáni állam alkotmánya nem mondja ki, hogy a szerbek kisebbséget képeznek, ezért rájuk, és más kisebbségekre alkalmazza a „közösségek” kifejezést. A garantált alapjogok és szabadságok mellett az őshonos nemzeti, vallási, nyelvi vagy vallási csoporthoz tartozó polgárok külön jogokat is élveznek: szabadon kifejezhetik a közösségi mivoltukat, ápolhatják és fejleszthetik az identitásukat, de vállalják is azt a köteleességet és felelősséget, hogy a törvényekkel összhangban járnak el, és mások jogait nem korlátozzák. A közösség minden tagja jogosult eldönteni akarja-e, hogy vele szemben közösségi tagként járjanak el. Nem érheti diszkrimináció azt az állampolgárt, aki e minősítésben kéri az eljárást, vagy használ valamelyik ezzel járó jogot (57. §). A Koszovói Köztársaság fejleszti a tolerancia és párbeszéd szellemét és támogatja a közösségek közötti kibékülést, tiszteletben tartva az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményének és a regionális és kisebbségi nyelvek európai okmányának előírásait. Az ország szükséges intézkedéseket tesz, hogy megvédje azokat a személyeket, akik a nemzeti, vallási, nyelvi vagy vallási identitásuk miatt fenyegetés, diszkrimináció, ellenségeskedés vagy erőszakos fellépés célpontjai lehetnek. Úgyszintén szükséges lépéseket tesz annak érdekében, hogy a gazdasági, szociális, politikai és kulturális élet minden terén a közösségek tagjai teljes és valódi egyenjogúságot kapjanak. Az ilyen intézkedések nem tekinthetők diszkriminációnak, mint például a közösségek és tagjainak arányos („igazságos”) képviseltre és foglalkoztatásra való joguk valamennyi államigazgatási szervnél vagy közszolgálati vállalatoknál, főként pedig a rendőrségnél. Ez a jog megilleti őket azokon a településeken, ahol nagyobb számban él a közösség, de figyelembe kell venni a munkahelyi feltételeknek való megfelelést. Alelnöki tisztség jár a kisebbségi képviselőnek azokban a járáásokban, amelyekben a lakosság legalább 10%-a kisebbségi. Az alelnöki székhely az a kisebbségi jelölt ül, aki a járási választásokon legtöbb szavazatot kapott. Ő felelős a járási határozatok ellen benyújtott panaszok ügyében, amelyekben a közösség vagy egyes tagja kifogásolja a velük szemben elkövetett sérelmeket, ha azok sértik a

kisebbségek alkotmányos jogait. Az alelnök az ilyen beadványokat a képviselőtestület elé tárja újabb tárgyalás végett. Ha a közgyűlés úgy dönt, hogy nem tárgyalja meg a kérdést, vagy ha az új tárgyalás után hozott döntést az alelnök továbbra is sérelmesnek véli, akkor közvetlenül az Alkotmánybírósághoz fordulhat (61–62. §). Az ország megvédi a területén lévő közösségek vallási és kulturális örökségét, mint állami örökséget, külön köteleességet vállalva a közösségek kulturális és vallási helyszíneinek és műemlékeinek hatékony védelmére. Ezért hatékonyan fellép mindenki ellen, aki megsérti a közösségek jogait, illetve az olyan politika vagy gyakorlat ellen, amely a kisebbségek erőszakos asszimilációjára törekedik (58. §). A közösségeknek kollektív vagy egyénileg joguk van kulturális és nemzeti identitásuk megőrzésére és ápolására főként a vallás, nyelv, hagyományok és anyanyelvük terén. Joguk van az anyanyelvükön való közoktatásra, de ez a jog csak azoknak a kisebbségeknek jár, amelyek nyelve hivatalos, tehát elsősorban a szerbekre, helyi szinten pedig még a bosnyákoknak, a törököknek és a romáknak, egyiptomiaknak, askaliknak és gorániknak. Továbbá joguk van az óvodától a középiskolával bezárólag tanulni saját anyanyelvükön, alapíthatnak magániskolákat és más oktatási intézményeket, amelyeket az állam is támogathat. Anyanyelvüket használhatják a magánéletben és a közéletben is, biztosított számukra a közmédiába való hozzáférés és külön képviselet, jogosultak saját kisebbségi műsorokra, alapíthatnak sajtóorgánumokat is. E téren a kormány intézkedik, hogy a koszovói szerbek nemzetközi frekvenciához jussanak, amelyen az egész ország területén szerb nyelvű csatornát működhetnek. A közösségek a nyelvüket és írásukat (értsd a cirill írást) használhatják a helyi hatóságok előtti eljárásnál azokban a járásokban, ahol a lakosságon belüli részesedésük eléri a törvényben előírt mértéket. Ilyen esetben a tolmácsolási és fordítási költséget az illetékes hatósági szerv viseli. A kisebbségi közösségeknek joguk van használni a szimbólumaikat, családi és személyi neveiket, eredeti formájában írhatják az utcák és városok elnevezését, saját nyelvükön, és visszaállíthatják az egykori elnevezéseket (59. §). Minden közösség képviseltetve van a Konzultatív Közösségi Tanácsban, melynek élén a köztársasági elnök áll. Ez a Tanács biztosítja a közösségek és a kormány közötti rendszeres véleményváltást, jogot ad a közösségeknek, hogy véleményezzék a törvényalkotási és politikai javaslatokat, vagy maguk is indítványt tegyenek (60. §).

ZÁRÓ RENDELKEZÉSEK

A koszovói alkotmány átmeneti és záró rendelkezéseiben foglalkozik az ország bizonytalan, ideiglenes státusával, főként a Nemzetközi Polgári Képviselő hatáskörének figyelembevételével. Előírja, hogy az alkotmány rendelkezéseitől függetlenül az ország valamennyi hatalmi szerve tiszteletben tartja a Koszovó státusának átfogó megoldásáról szóló javaslatban foglalt kötelezettségeket, kiemelve, hogy ez a javaslat előnyt élvez minden más koszovói törvénnyel szemben (143. §). Az alkotmány rendelkezéseitől függetlenül a Nemzetközi Polgári Képviselő és egyéb nemzetközi szervezet és személy – kiknek megbízatása a fenti javaslatból származik –, továbbra is megtartanak minden hatáskört és mentelmi jogot. A koszovói szervek kötelesek együttműködni a Nemzetközi Polgári Képviselővel és egyéb nemzetközi szervezettel, beleértve azt is, hogy ezek határozatait törvénybe kell iktatni.

LÁSZLÓ HEKA

THE CONSTITUTIONAL STRUCTURE OF
THE REPUBLIC OF KOSOVO

(Summary)

Kosovo became an independent state in 2008 as the smallest one of the former Yugoslavian states. As for the number of population Montenegro has significantly less citizens. The independence of Kosovo divides not only the politicians but also the constitutional lawyers, too. This plays a role in ignoring Kosovo as an independent state in the UNO by a significant number of the member states.

The former Serbian, Yugoslavian province controlled by international – military and civilian – organisations is an important geopolitical factor; the stabilisation of the Balkan depends a lot on solving the Albanian question. This people (having no relatives and speaking a unique language) constitutes the majority in Albania and Kosovo. In Macedonia they live in almost half of the country and give 30-40% of the population. According to the calculations of the demographers around 2030 the Albanians will be the most numerous people in the Balkan (leaving the Turks out).

The mountain people of the territory never surrendered to the Ottoman Empire, which left their self-government intact, so they lived to meet the standards of Kanuni i Leke Dukagjinit, a law book of customs from the 15th century, which was revised and modified over the centuries. The Serbs could take back Kosovo only after 500 years (after the lost battle of Kosovo in 1389) as a result of the 1st Balkan War (in 1912), but the territory was mainly inhabited by (Muslim) Albanians. After the 2nd World War Kosovo was organised as a province of Serbia within Yugoslavia and as a closing down of the Serbian – Albanian conflict with the cooperation of the international community the independent state was formed.

The republic of Kosovo declared its independence on 17th February 2008, and on 15th June 2008 its first constitution came into power containing 162 paragraphs. It declares the state independent, sovereign, democratic, uniform and inseparable. The first paragraph already declares that the separation of the Northern region inhabited by Serbs would be against the constitution, negation of this equally so. Kosovo does not define itself as a national state but a country of all citizens, which guarantees the rights of the minorities and that of all citizens.

The head of the state is the president of the republic, elected for five years by the parliament; the legislative authority is the 120-member National Assembly, which the government is responsible to as the implementing power. The independent judicial system and the constitutional court protect constitutionality; the police forces protect constitutional order, public policy and territorial integrity. The institutions of ombudsman and bar work as well as the local self-government system. The basic unit of this latter is township whose role is to complete the tasks under its powers, providing equipment for the operation of the self-government, supporting cooperation among townships, etc. The self-government of the township controls local affairs through bodies elected in general, equal, free and direct secret ballot.